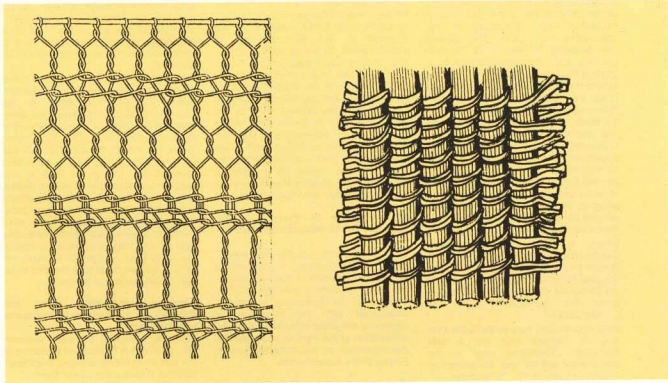

ΚΑΛΑΘΟΠΛΕΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΨΑΘΟΠΛΕΚΤΙΚΗ: ΤΕΧΝΕΣ ΜΕ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

«Δεν αμφιβάλλουμε για την ύπαρξη ενός προγόνου μας επειδή δεν σώθηκε κάποια εικόνα του», αναφέρεται χαρακτηριστικά στο έργο του Δημ. Θεοχάρη «Νεολιθικός Πολιτισμός»¹. Επομένως δεν πρέπει να αμφιβάλλουμε για τέχνες του παρελθόντος επειδή δεν άφησαν ικανά υλικά κατάλοιπα. Βασικά υλικά, όπως το ξύλο, το δέρμα, ο ωμός πηλός, ή σημαντικά κατασκευάσματα όπως το υφαντό, η ψάθα ή το καλάθι λείπουν σχεδόν ολοκληρωτικά και μαζί μ' αυτά το χρώμα ή το σχέδιο που τα κοσμούσε. Ο λόγος είναι η φθαρτότητα του υλικού τους ή η μη διατήρησή του σε όλα τα περιβάλλοντα. Αυτό όμως δε μας εμποδίζει να μιλάμε και περισσότερο να ασχολούμαστε σοβαρά με τέχνες και κλάδους οικονομίας που και στο παρελθόν έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του ανθρώπου —και συνεχίζουν να παίζουν τον ίδιο ρόλο σε ορισμένες κοινωνίες ακόμα και σήμερα, ή να δίνουν σε άλλες ένα φολκλωρικό τόνο τόσο απαραίτητο για τη διατήρηση της ταυτότητας των λαών. Η καλάθοπλεκτική και η ψαθοπλεκτική είναι δύο από τα λίγα παραδείγματα τεχνών που έφτασαν ως τις μέρες μας, αλλάζοντας τόσο λίγο μέσα σε τόσες χιλιετίες, καθώς και από τις ελάχιστες τέχνες που συστηματικά αντιστέκονται στη μηχανοποίηση. Αξίζει να σημειώσουμε πως είναι και από τις σπάνιες τέχνες που σήμερα, ύστερα από δεκαετίες ενεργειακής σπατάλης και ρύπανσης του περιβάλλοντος από προβληματικά και ενεργειοβόρα υλικά, όπως το πλαστικό, καθίσταται αναγκαία η αναβίωσή τους.

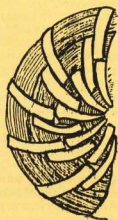
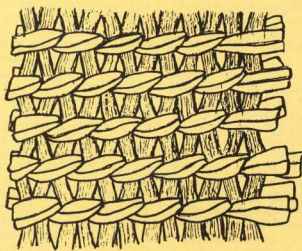
Μαρία Μπελογιάννη

Αρχαιολόγος - Φιλολόγος

Τα καλάθια και τα ψαθιά μήκαν πολύ νωρίς στη ζωή του ανθρώπου, για να εξυπηρετήσουν απλές μα καθημερινές ανάγκες όπως είναι η μεταφορά και η αποθήκευση διαφόρων προϊόντων, η κάλυψη δαπέδων των σπιτιών, αλλά και ως δομικό υλικό.

Αποδείξεις που να μαρτυρούν την ύπαρξη και τη λειτουργία καλάθοπλεκτικής και ψαθοπλεκτικής τέχνης προέρχονται, τόσο για τον Παλαιό όσο και για το Νέο Κόσμο, όχι νωρίτερα από το 10.000 π.Χ., όχι δηλαδή πριν από την έναρξη της νεολιθικής εποχής. Ενδείξεις όμως για τη χρη-

σιμοποίηση προϊόντων που κατασκευάστηκαν με την τεχνική διαπλοκής –μια από τις αρχέγονες τεχνικές– έχουμε από πολύ παλαιότερους χρόνους, από τότε που ο παλαιολιθικός άνθρωπος έπαιψε ν' αρκείται στη χρήση δοχείων που έβρισκε έτοιμα στη φύση, όπως καρύδες ή κο-

χύλια, για τη μεταφορά των αναγκαίων εργαλείων για παράδειγμα, κατά την περιπλάνηση που του υπαγόρευε η νομαδική ζωή.

Η έρευνα μελετητών των προϊστορικών κοινωνιών, που βασίστηκε σε αρχαιολογικά κατάλοιπα και σε συγκρίσεις με σημερινούς πρωτόγονους πληθυσμούς συλλεκτικών οικονομιών –της Αμερικής, της Γης του Πυρός, της Καλιφόρνιας και της Αυστραλίας–, απέδειξε πως η σειρά της εξέλιξης της σκέψης του προϊστορικού ανθρώπου θα πρέπει να ήταν η εξής: άρχισε να πλέκει κλαδιά για να κατασκευάσει πλέγμα ανάμεσα σε δύο δένδρα και αργότερα μια καλάθια για να προστατευτεί¹². Μετά, τον απασχόλησε το πλέξιμο φυτικών ινών για να δημιουργήσει είδος δίχτυου και

πλεκτής παγίδας για ψάρεμα³ (εικ. 1). Αυτό το τελευταίο οδηγήσε πολύ γρήγορα στην κατασκευή καλάθιού για τη συγκομιδή της τροφής του και ψάθας για σκέπασμα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η συνέχεια, αφού το καλάθι, προκειμένου να καταστεί υδατοστεγές, επενδύθηκε με πηλό, η δε τυχαία τοποθέτηση του κοντά σε εστία του πρόσφερε τον απαραίτητο βαθμό σκληρότητας –βασικής ιδιότητας που έδειξε το δρόμο για την επαρκή της ιδιαίτερα σημαντικής τέχνης κατασκευής οπών κεραμικών αγγείων, τα οποία στο εξής θα αναλάβουν ορισμένες από τις λειτουργίες που μέχρι τότε εξυπηρετούσαν τα καλάθια, χωρίς να μειώσουν όμως την αξία των τελευταίων ως μέσου εξυπηρέτησης ποικίλων αναγκών. Αντίθετα μάλιστα, πο-

λύ στενή αποδείχτηκε η σχέση καλάθοπλεκτικής και ψαθοπλεκτικής με την κεραμική, αφού καλάθια και ψαθιά χρησίμεψαν και ως βάσεις για την κατασκευή των αγγείων, κάτι σαν πρόδρομοι του κεραμικού τροχού, αλλά και ως στήριγμα για το στεγνώμα των αγγείων πριν μπουν στο φούρνο για ψήσιμο. Αυτή μάλιστα η πρακτική χρήση τους ενίσχυσε ακόμη περισσότερο την αξία τους, δεδομένου ότι τα εντυπώματα ψάθας ή καλάθου που δημιουργούνται κατά την παραπάνω διαδικασία αποτελούν τη μοναδική σχεδόν πηγή γνώσης μας όσον αφορά την παρουσία και εξέλιξη των δύο αυτών τεχνών σε περιοχές που οι συνθήκες δεν ευνοήσαν τη διατήρηση των προϊόντων τους. Έτσι, τα εντυπώματα ψάθας σε αγγεία, δάπεδα σπιτιών

καθώς και τα κεραμικά εκμαγεία καλαθιών έρχονται να καλύψουν το κενό που δημιουργεί η φθαρτότητα του υλικού των καλαθιών και ψαθιών στην μελέτη της προϊστορικής οικονομίας.

Πορεία εξέλιξης της καταβολεπλεκτικής και ψαθολεπλεκτικής στον παλαιό κόσμο κατά τη νεολιθική και χαλκή περίοδο

Τα πρωιμότερα δείγματα καταβολεπλεκτικής και ψαθολεπλεκτικής προέρχονται από νεολιθικές θέσεις της Εγγύς Ανατολής (ύστερης πλειστοκαινού ή πρώιμης μεταπλειστοκαινού περιόδου, 9500-9000 π.Χ.). Παρουσιάζουν τεχνικές ήδη αρκετά αναπτυγμένες, γεγονός που συνηγορεί υπέρ της άποψης περί παλαιολιθικής καταγωγής των δύο παραπάνω τεχνών. Τέτοιου είδους δείγματα έφεραν στο φως ανακαφές στο σπηλαιο Shanidar στο Κουρδιστάν⁴ και στην κοιλιά Deh Luran στο Ιράν⁵. Επίσης προηγμένη τεχνικά φαίνεται να ήταν η καταβολεπλεκτική και ψαθολεπλεκτική στη μόνιμη εγκατάσταση τροφοπαγωγών στο Jarro (Ιράκ)⁶, όπως επίσης και στον αρχαιότερο ίσως συνοικισμό πάνω στον πλανήτη μας, την Ιεριχώ⁷.

Χρήση καταβολεπλεκτικής και ψαθολεπλεκτικής υπήρχε από τους νεολιθικούς γεωργούς ενός άλλου οικισμού, του Catal Hüyük στην Τουρκία (Ανατολία) (μέσα της 7ης χιλιετίας)⁸, ενώ πολύ σημαντικά για την έρευνα είναι τα δείγματα, που οι συνθήκες ερήμου έφεραν ακέραια στο φως, από δύο περιοχές της Πάνω και Κάτω Αιγύπτου (5000 π.Χ.). Πρόκειται για το Fayum Α, μια τοποθεσία στη μεγάλη όαση στα δυτικά της Κάτω Αιγύπτου⁹, καθώς και για το αρχαίο χωριό στην ανατολική όχθη του Νείλου κοντά στην πόλη Badari¹⁰. Κατά τη Χαλκολιθική περίοδο (περίπου 4000 π.Χ.) τέσσερις Παλαιστινιακές θέσεις η Ιεριχώ¹¹, η Tellilat Ghassul¹², η Wady Ghazza¹³ και η Megiddo XX¹⁴, παρουσιάζουν εντυπώματα ψάθας στις θέσεις των κεραμικών αγγείων, εγκαινιάζοντας έτσι έναν ακόμα τομέα έρευνας, αφού η προσοχή των μελετητών εστιάζει

ζεται τώρα όχι μόνο στην καταβολεπλεκτική, την ψαθολεπλεκτική και την κεραμική αλλά και στη μεταξύ τους σχέση. Τα εντυπώματα αυτά από τις συγκεκριμένες θέσεις ενδιαφέρουν τους ειδικούς για την τεχνική, το υλικό τους, και βέβαια για το ρόλο που έπαιξαν στην κεραμική. Υπάρχουν και σήμερα κεραμείς στην Παλαιστίνη που χρησιμοποιούν ψαθιά στις δραστηριότητές τους¹⁵.

Τη συνέχεια της καταβολεπλεκτικής και ψαθολεπλεκτικής τέχνης στην Ανατολία κατά τους ύστερους νεολιθικούς και χαλκολιθικούς χρόνους φανερώνουν τα ευρήματα από τις θέσεις Mersin¹⁶, Alishar¹⁷, Hacilar¹⁸ και Byblos¹⁹.

Πρώιμες δυναστικές ταφές στην Αίγυπτο, στην περιοχή Tarkhan κοντά στο Κάιρο²⁰ (εικ. 6) (3400 π.Χ.), έφεραν στο φως αντικείμενα και τεχνικές καταβολεπλεκτικής και ψαθολεπλεκτικής που συνεχίζουν να υφίστανται, χωρίς καμία αλλαγή, μέχρι σήμερα, η θέση Gurob του Fayum²¹ (σχετικής χρονολογίας με τις πιο πάνω) παρουσίασε τα πρώτα δείγματα κόμησης των καλαθιών, με μορφή ανάγλυφο μ' αυτή που απαντά και σήμερα στο Σουδάν.

Και πάλι τα εντυπώματα ψάθας στο προσκήνιο και μάλιστα από τα θάθη της Ασίας: Συγκεκριμένα δείγματα απαντούν στην Κίνα, στην ύστερη νεολιθική θέση Yang-Shao²² (3000 π.Χ.), καθώς και στην Ινδία από τη θέση Mohenjo-Daro στη λεκάνη του Ινδού²³, ίδιας περιόδου.

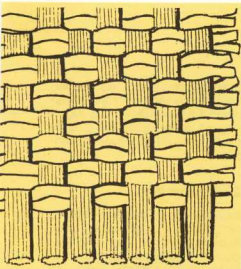
Η δράση της καταβολεπλεκτικής και ψαθολεπλεκτικής τέχνης μαρτυρείται καθ' όλη τη διάρκεια της εποχής του χαλκού στην Εγγύς Ανατολή. Οι περισσότερες μελέτες αφορούν την Αίγυπτο, γιατί μόνο εκεί οι περιβαλλοντικές συνθήκες δείχνουν να συμμαχούν με τη διατήρηση εξαιρετικών δειγμάτων των δύο αυτών μορφών πλεκτικής. Έτσι, κατά την περίοδο του Μέσου και Νέου Βασιλείου, θέσεις όπως η Kerma στη Νουβία²⁴, το Deir-El Bahri²⁵, El-Amarna²⁶, Sedment²⁷, Thebes²⁸ και Deir-El Medineh²⁹ προσφέρουν άφθονες πληροφορίες για την παραγωγή καλαθιών και ψαθιών, που παρουσιάζεται ελάχιστα συ-

μπληρωμένη ως προς τις τεχνικές, αυξημένη όμως ως προς τα είδη κατασκευής. Έτσι, στα παραδοσιακά προϊόντα προστίθενται αναδάμια, επίπεδοι οσάκι, καλάμια, δακτύλιοι για τη στρίψη των κεραμικών αγγείων, καλάμια με δύο λαβές (ζερμπία), κάτι που αποδεικνύει τις αυξανόμενες καθημερινές ανάγκες, αποτέλεσμα της πολιτισμικής εξέλιξης.

Αν στραφούμε τώρα προς τη Δύση, μπορούμε να παρατηρήσουμε ένα ενδιαφέρον υλικό καταβολεπλεκτικής και ψαθολεπλεκτικής τέχνης, με όλα τα προϊόντα τους. Είναι βέβαια πως η Νεολιθική και Χαλκή Ευρώπη δεν υστερεί σε τίποτα από την Εγγύς Ανατολή, τουλάχιστον όσον αφορά τις συγκεκριμένες τέχνες (και κατ' επέκταση τους συναφείς κλάδους οικονομίας). Ας μην ξεχνάμε ότι η απαρχή της καταβολεπλεκτικής και ψαθολεπλεκτικής, το δίχτυ με το ανοιχτό πλέγμα, το δίχτυ με το ανοιχτό πλέγμα, το δίχτυ με την καταγωγή του –όπως τουλάχιστον μας δείχνουν τα αρχαιολογικά ευρήματα– από τη Βόρεια Ευρώπη και συγκεκριμένα από τη Φινλανδία, ενώ στη συνέχεια η χρήση του επεκτείνεται και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες (Νορβηγία, Δανία, Ελβετία, Ισπανία)³⁰.

Η πρώτη ευρωπαϊκή μαρτυρία παρουσιάζεται γύρω στο 2500 π.Χ. και προέρχεται από τους λιμναίους οικισμούς της Ελβετίας³¹. Υλικό παρόμοιο μ' αυτό της Ελβετίας έδωσε και η Βόρεια Ιταλία³², ενώ κατάλληλες περιβαλλοντικές συνθήκες (ξηρασία) διατήρησαν σχεδόν ανέπαφα οσάκια και καλάμια που προέρχονται από ταφικό σπήλαιο της νότιας Ισπανίας (Gueva de los Murcielagos)³³.

Εξαιρετικά ενδιαφέροντα για τη σχέση καταβολεπλεκτικής και ψαθολεπλεκτικής με την κεραμική είναι τα εντυπώματα ψάθας σε βάσεις αγγείων που η ανασκαφική σκαπάνη έφερε στο φως από ύστερες νεολιθικές θέσεις στην Ουγγαρία, Πολωνία και τα Βαλκάνια (Ρουμανία, Γιουγκοσλαβία, Βουλγαρία)³⁴. Η πρώτη εποχή του Χαλκού στην Ευρώπη, τοποθετημένη στο 2000 π.Χ., σηματοδοτείται από δείγματα που παρουσιάζει η έρευνα στη Βρετανία³⁵, ενώ η

ύστερη εποχή του Χαλκού χαρακτηρίζεται από δείγματα που προήλθαν όχι μόνο από τη Βρετανία αλλά και από λιμναίες κατοικίες της Ελβετίας, εγκαταστάσεις μάλιστα καινούργιες τεχνικές³⁶.

Εστιάζοντας τώρα την προσοχή μας στη λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου, ένα νησί, η Κύπρος, με θέσεις νεολιθικής και πρώιμης χαλκής εποχής όπως ο συνοικισμός της Χοιροκοτίας³⁷, η θέση Σωτήρα στο λόφο «Τεπέ»³⁸, η Ερήμη³⁹ και Βουνού⁴⁰, και ένα ναυαγίο –πλωτό χαλκούργειο και συγχρόνως εμπορικό πλοίο– του 13ου αι. π.Χ., σε βάθος 30μ. περίπου, ΝΔ της Τουρκίας, κοντά στο ακρωτήριο της Καλυδονίας⁴¹, προσφέρουν άφθονες πληροφορίες για τις δύο ενδιάμεσες τέχνες και ταυτόχρονα τους σχετιζόμενους τομείς της οικονομικής ζωής.

Τέλος, από τον μακρύ κατάλογο χωρών που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην πολιτισμική εξέλιξη που συντελείται κατά τους νεολιθικούς και χαλκούς χρόνους, δεν θα μπορούσε να εξαιρεθεί η Ελλάδα η οποία, όσον αφορά τις δραστηριότητες καταπολεκτικής και ψαθοπλεκτικής, εφαρμόζει τα πρότυπα της Ανατολής και της Δύσης, καλύπτοντας έτσι πρακτικές ανάγκες μεταφοράς, αποθήκευσης, κάλυψης, ενώ η τεχνική ανάγεται σε τέχνη. Και βέβαια, μπορεί η φθαρτότητα του υλικού να μας στερεί το χρώμα και τη διακόσμηση, η επίδραση όμως που φανερά άσκησε η καταπολεκτική και ψαθοπλεκτική στη μορφή και στο διάκοσμο των κεραμικών αγγείων της Προϊστορικής Ελλάδας καθιστά αναμφίβολη την ύπαρξή τους.

Σαφής εικόνα της Αιγαιακής καταπολεκτικής και ψαθοπλεκτικής μπορεί να προέλθει από λεπτομερή ανάλυση αυτών των επιδράσεων.

Ανασκαφικές έρευνες σε θέσεις νεολιθικής και χαλκής εποχής έφεραν στο φως ικανοποιητικό αριθμό εντυπωμάτων ψάθας τόσο από τα νησιά του Αιγαίου και την Κρήτη⁴² όσο και από την κυρίως Ελλάδα⁴³. Αυτά πείθουν ασφαλώς για τη σχέση ψαθοπλεκτικής και κεραμικής και για την πρακτική ανάγκη που ικανοποίησε η ψαθοπλεκτική, κάνοντας τα προϊόντα της προδρόμους του κεραμικού τροχού ή απλώς βάσεις διευκόλυνσης του στεγνώματος του αγγείου πριν ψηθεί, κεραμικών εκμαγιών των καλαθιών αλλά και πραγματικών καλαθιών –τα οποία κατάλληλας συνθήκες (κάλυψη με ηφαιστειακό υλικό) διατήρησαν ανέπαφα. Η έρευνα σε βάθος όλου αυτού του υλικού μας οδηγεί σε ποικίλα συμπεράσματα τόσο για τις τέχνες καταπολεκτική και ψαθοπλεκτική (υλικό-τεχνικές) και την πορεία εξέλιξής τους όσο και για τις σχέσεις τους με την κεραμική, ιδίως κατά τη νεολιθική περίοδο, αφού στη συνέχεια όλα ακολουθούν το δρόμο της τυποποίησης. Το πιο ουσιαστικό όμως και κατ' επέκταση άξιο λόγου είναι ότι και οι δύο τέχνες, αν ιδωθούν στο πέρασμα του χρόνου από την Προϊστορική εποχή μέχρι σήμερα, δεν έχουν αλλάξει καθόλου και μάλιστα δεν φαίνεται καν να υπακούν στους νόμους της τεχνολογικής εξέλιξης. Αντιστέκονται στο χρόνο, αντιστέκονται στη μηχανοποίηση και παραμένουν ανθρώπινες τέχνες που συνεχίζουν να εξυπηρετούν τις ίδιες πρακτικές και αισθητικές ανάγκες που εξυπηρετούσαν και στο παρελθόν. Συνεχίζουν δηλαδή να αποτελούν τέχνες και κλάδους οικονομίας. Σήμερα βέβαια είναι ελάχιστες οι «φωλιές» παραδοσιακών καταπολεκτικών που διατηρούνται στην Ελλάδα⁴⁴, τα προβλήματα όμως που δημιουργήσε η διατάραξη της οικολογικής ισορροπίας καθιστούν αναγκαίο να ξανασκεφτούμε την ξεχασμένη τέχνη της καταπολεκτικής και ψαθοπλεκτικής⁴⁵.

Τεχνικές καταπολεκτικής και ψαθοπλεκτικής

Η μελέτη καλαθιών και ψαθιών αυτούσιων –όπως τα διατηρησκά καταλλήλες περιβαλλοντικές συνθήκες σε διάφορες θέσεις Ανατολής και Δύσης– και εντυπωμάτων ψάθας –σε θέσεις όπου η κεραμική κάλεσε επίκουρο της την ψαθοπλεκτική κατά τη διαδικασία κατασκευής κεραμικών αγγείων ή κεραμικών εκμαγιών καλαθιών που συνηγορούν υπέρ της άποψης για κάλυψη καλαθιών με πηλό ώστε να καταστούν υδατοστεγή σ' ένα σαφές προστάδιο της κεραμικής τέχνης– οδήγησε περαιτέρω σε αποκάλυψη των τεχνικών που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή τους. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι αυτές τεχνικές χρησιμοποιούνται στις ίδιες θέσεις και σήμερα, δεδομένου ότι το υλικό που τις υπαγορεύει παραμένει το ίδιο⁴⁶. Θα πρέπει να τονισθεί ιδιαίτερα πως όπου η καταπολεκτική και ψαθοπλεκτική κάνουν έντονη την παρουσία τους, δεν λείπει και η υφαντική τέχνη, κι αυτό γιατί οι τεχνικές ύφανσης από τη μια και η καταπολεκτική και ψαθοπλεκτική από την άλλη συνδέονται πολύ στενά. Η αρχική διαδικασία είναι κοινή, επειδή όμως τα υλικά κατασκευής καλαθιών και ψαθιών είναι πιο χονδρόκοιδη απ' αυτά που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή ύφανσης, τα αποτελέσματα είναι διαφορετικά.

Περνώντας στην παρουσίαση των τεχνικών που συνιστούν την καταπολεκτική και ψαθοπλεκτική τέχνη, θα πρέπει να ορίσουμε τις τέσσερις μεγάλες κατηγορίες, η καθεμία από τις οποίες παρουσιάζει διάφορες υποκατηγορίες. Πρόκειται για την τεχνική **διαπλοκής**, την τεχνική **σπείρας**, την τεχνική **απλής ή διαγωνίας πλέξης** και την τεχνική **λυγυρίας**.

Η τεχνική διαπλοκής, που απαρτίζεται στην ψαθοπλεκτική, συνίσταται στο πέρασμα των υφάδων πίσω και μπροστά από σειρά καθέτων, παράλληλα τοποθετημένων, σημηνών. Συγκριμένα, ένα από τα υφάδια περνά πίσω από το πρώτο σημνό, και ένα άλλο υφάδι μπροστά απ' αυτό. Σταυρώνονται πά-

νω, έπειτα περνούν αντίθετα, το πρώτο πάνω από το δεύτερο στημόνι το δεύτερο κάτω από το ίδιο στημόνι και η διαδικασία συνεχίζεται. Πρόκειται για τη διαδικασία απλής διαπλοκής (simple twine) (εικ. 2), γιατί υπάρχει και μια ενδιάφερουσα παραλλαγή της, η διαπλοκή με σχισμή (split twine) (εικ. 3). Σύμφωνα με τον τύπο αυτόν, τα στημόνια τοποθετούνται παράλληλα κατά ζεύγη. Η πρώτη σειρά πλέξης διευθετείται ακριβώς όπως και με την απλή διαπλοκή, μόνο που τα υφάδια πιάνουν το ζεύγος των στημονιών κάθε φορά που περνούν μπρος ή πίσω. Στην επόμενη σειρά πλέξης όμως, το ένα υφάδι περνά πίσω από το ένα στημόνι του πρώτου ζεύγους στημονιών και μπροστά από το άλλο, ανοίγοντας δηλ. το ζεύγος των στημονιών, καθώς και από το στημόνι του δεύτερου ζεύγους, ενώ το άλλο υφάδι αντίθετα περνά μπροστά από το ένα στημόνι του πρώτου ζεύγους και πίσω από το δεύτερο στημόνι του πρώτου ζεύγους, αλλά και το πρώτο στημόνι του δεύτερου ζεύγους αντίστοιχα. Η πλέξη συνεχίζεται κατά τον ίδιο τρόπο, η δε τελική εικόνα παρουσιάζει καλαίσθητο αποτέλεσμα, καθώς σχηματίζονται τριγωνικά ανοίγματα που δίνουν την εντύπωση «κερήθρας». Η τεχνική διαπλοκής και με τους δύο τύπους της χρησιμοποιήθηκε για την παραγωγή μεταφορικών δοχείων, ψαθιών, σάκων καθώς και ψαροπαγίδων και διχτύων.

Εξίσου διαδομένη με την τεχνική διαπλοκής είναι η τεχνική **σπείρας**, που χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα σε πολλά μέρη του κόσμου. Βάση της αποτελεί μια δεσμίδα από καλάμια, χόρτο ή άχυρα αιταρίου που σχηματίζουν κύλινδρο και η οποία διευθετείται σπειροειδώς. Μια ταϊνιά, συνήθως από παρόμοιο υλικό, άχρωμη ή βαμμένη όταν ο πλέκτης ή η πλέκτρια ενδιαφέρεται να δώσει και καλλιτεχνικό αποτέλεσμα, χρησιμοποιείται για τη συρραφή. Αυτή γίνεται με τέσσερις τρόπους, που ο καθένας ουσιαστικά συγκεκριμένο τύπο αυτής της τεχνικής.

ΤΥΠΟΣ 1: Η ταϊνιά συρραφής, καθώς περνά γύρω από τη δε-

σμίδα, τρυπά λίγο από τη δεσμίδα που προηγείται (εικ. 4α).

ΤΥΠΟΣ 2: Η ταϊνιά συρραφής καθώς περνά γύρω από τη δεσμίδα τρυπά την ταϊνιά συρραφής της δεσμίδας που προηγείται (εικ. 4β).

ΤΥΠΟΣ 3: Η ταϊνιά συρραφής καθώς περνά γύρω από τη δεσμίδα πιάνει και την αμέσως προηγούμενη δεσμίδα ολόκληρη, χωρίς να τρυπά μέρος της (εικ. 4γ).

ΤΥΠΟΣ 4: Η ταϊνιά συρραφής περνά γύρω από τη δεσμίδα καθώς και από την ταϊνιά συρραφής, που σχηματίζεται στην κορυφή της προηγούμενης δεσμίδας σχηματίζοντας κόμπο (εικ. 4δ).

Η σπειροειδής τεχνική χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά στην παραγωγή καλάθινων δοχείων και πολύ σπάνια για την κατασκευή ψαθιών, τσαντών και παρόμοιων προϊόντων.

Η επόμενη τεχνική, **απλής ή διαγωνίας πλέξης** στηρίζεται στην τεχνική ύφανσης υφασμάτων' ιδιαίτερα μάλιστα ο τύπος απλής πλέξης (simple twine) δεν διαφέρει από την απλή ύφανση παρά μόνο στη διάταξη στημονιών και υφάδιων (εικ. 5). Ενώ στην απλή ύφανση η διάταξη είναι ένα πάνω-ένα κάτω, στον τύπο απλής πλέξης είναι δύο πάνω-δύο κάτω. Αξίζει να σημειωθεί πως ο αριθμός στημονιών και υφάδιων είναι ίσος, εξού και η προσθήκη στον όρο απλή πλέξη «ισοροπημένη». Ο δεύτερος τύπος, αυτός της διαγωνίας πλέξης (twill plaiting) (εικ. 6), συνιστά μια παραλλαγή πλεκτικής κατά την οποία η διάταξη στημονιών και υφάδιων είναι ένα πάνω-δύο κάτω, δύο πάνω-δύο κάτω, τρία πάνω-δύο κάτω, τρία πάνω-τρία κάτω. Η τεχνική της απλής και διαγωνίας πλέξης χρησιμοποιείται τόσο στην κατασκευαστική όσο και στην ψαθολοπλεκτική.

Η τελευταία (και χρονικά) τεχνική είναι αυτή που το υλικό υπαγορεύει και το όνομά της: η τεχνική **λυγαριάς**. Η λυγαριά, που φυτρώνει στις όχθες των ποταμιών και γενικά σε μέρη με πολλά νερά, δίνει στρωτές και πολύ ευλύγιστες βίτσες που χρησιμοποιούνται κύρια για την παραγωγή καλάθινων. Εκείνο που προβάλλει ιδιαίτερα αυτού του είδους η τεχνική είναι η βάση,

που έχει τη μορφή είτε άστρου είτε στρογγύλου κέντρου, σταυροειδούς ή ωσειδούς (εικ. 12). Η τεχνική αυτή κυριαρχεί ο' όλες σχεδόν τις θέσεις χαλκής εποχής.

Συμπεράσματα

Δεν είμαστε οίγουρα σε θέση να εκτιμήσουμε την αξία ενός προϊόντος όταν δεν μας δεσμεύει η ανάγκη ύπαρξής του. Πολύ περισσότερο όταν το προϊόν αυτό έχει ξεπεραστεί, αποτελεί δηλαδή μέρος αυτού που λέμε παράδοση, κι αυτό για τη εξέλιξη το έχει αντικαταστήσει με άλλο ή άλλα, θεωρητικά πιο πρακτικά. Έτσι, δεν μπορούμε να εκτιμήσουμε την αξία της καταβολοπλεκτικής και ψαθολοπλεκτικής τέχνης, αν δεν μπορούμε στη θέση του νεολιθικού γεωργού, για τον οποίο η καλλιέργεια της γης και η δημιουργία πλεονασμάτων τροφής απαιτούν μέσα συλλογής, μεταφοράς και αποθήκευσης, η ανάγκη ύπαρξης των οποίων ήταν επιτακτική. Έτσι, τα καλάθια και τα ψαθιά μπήκαν πολύ νωρίς στη ζωή του ανθρώπου για να εξημερευτούν απλώς με καθημερινές ανάγκες και δεν άλλαξαν σχεδόν καθόλου μέχρι σήμερα, όπως τουλάχιστον δείχνουν περιοχές όπου οι κάτοικοί τους χρησιμοποιούν καλάθια και ψαθιά για να καλύψουν ευρύ φάσμα αναγκών τους. Καλάθια για μεταφορά διαφόρων προϊόντων στον οικιακό, βιοτεχνικό και γεωργικό τομέα, επίπλα, ψάθες για κάλυψη δαπέδων. Ακόμη και ως δομικό υλικό: καλαματιάς για σκίαση, για προστασία από τον άνεμο, και τέλος ως δομικό-θερμομονωτικό υλικό στις οροφές των σπιτιών. Μπορούμε λοιπόν να αποφανθούμε ανεπιφύλακτα υπέρ της αξίας των δύο παραπάνω τεχνών που λύνουν προβλήματα πρακτικά, οικονομικά και οίγουρα, σήμερα, οικολογικά.

Σημειώσεις

1. Δ. Θεοχάρη, «Νεολιθικός πολιτισμός», Αθήνα 1989 (8' έκδ.), σ. 12.
2. C.H.B. and M. Quenell, «Every day life in Prehistoric times» (μεταφρ. Άννα Γιαννοπούλου), εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1988, σ. 36.
3. Α. Τζακέττα Χόουκς, «Προϊστορία,

Ιστορία της Ανθρωπότητας», περίοδ. UNESCO, τ. Α', μέρος πρώτο, Αθήνα 1966, σ. 83.

6. J. G. D. Clark, «Prehistoric Europe, The Economic Basis», σ. 226, London (1952), 4. R. Solecki, «Prehistory in the Shanidar Valley Northern Iraq», Science 139 No 3551, 1963.

5. F. Hole, K.V. Flannery and J. Neely, «Prehistory and Human Ecology of the Deh Luran Plain», Memoirs of the Museum of Anthropology. Univ. of Michigan, No 1 (1969).

6. a. Robert and Linda Braidwood, «Jarmo: A Village of Early Farmers in Iraq», Antiquity 24, σσ. 189-195, εἰδ. σ. 193 (1950).

6. J. M. Adovasio, «The Textile and Basketry Impressions from Jarmo», Paleorient, Vol. 3, 1975-76-77, σσ. 223-230.

7. a. Kathleen Kenyon, «The World's Oldest Known Township: Excavating the Jericho of 7,000 years ago and earlier», ILN, May 1956, σσ. 504, 506, εἰκ. 7, 9. b. K.M. Kenyon, «Digging up Jericho», London: Ernst Benn Ltd 1957, σ. 56, σχ. 12, 13.

8. A. J. Mellaart, Çatal Hüyük in Anatolia: Excavations which revolutionise the history of the earliest civilizations. Part III, Pottery, and Textiles», ILN Feb. 9, 1963, σσ. 196-198, εἰκ. 10.

9. G. Caton - Thompson and E.W. Gardner, «The Desert Fayum», Royal Anthropol. Inst., London 1934, σσ. 42, 53.

10. G. Brunton and G. Caton - Thompson, «The Badarian Civilization and Predynastic Remains from Badari», Egypt Res. Acc. and British Archaeol. Egypt Publ. 46, London 1928, σχ. 41.

11. Ben - Dor, «Pottery of the Middle and late Neolithic Periods», σσ. 77-90 in Garstang, «Jericho: City and Necropolis», Annals of Archaeology and Anthropology, University of Liverpool 25, σσ. 3-11, σχ. 1, σχ. 1-3.

12. Mallon, Koepffel and Neuville, «Telleilat Ghassûl I, Compte rendu des fouilles de l' Institut Biblique Pontifical 1929-1932», σσ. 91-92, σχ. 32, 21, 4ll, 1ll. 13. Mac Donald, Starkey and Harding, «Beth Pelet II, Prehistoric Fara», σ. 5, σχ. XXXIV, 10.

14. G. Loud, «Megiddo XX», Vol. II, «Seasons of 1935-39», Chicago. Univ. of Chicago Press, 1948, σχ. 2, 16-17.

15. G. M. Crowfoot, «Mat Impressions on Pot Bases», Annals of Archaeology and Anthropology, University of Liverpool 25, σσ. 3-11, σχ. I-IV.

16. Garstang, «Prehistoric Mersin», Oxford 1953, σσ. 34, 36, εἰκ. 20, no. 14.

17. O.I.P. XXVIII, σσ. 50-51 και σχ. 60. O.I.P. XXX, σσ. 331-5.

18. J. Mellaart, «Excavations at Hacilar», Edinburgh 1970, Vol. 1, σ. 165.

19. R. Braidwood, «A Tentative Chronology of Syria from the Terminal Food-gathering stage to ca. 2000 B.C.», σ. 36.

20. Flinders Petrie, G.A. Wainwright and Alan Gardner, «Tarkhan I and Memphis V», Egypt Res. Acc. and Brit. Sch. Archaeol., Egypt Publ. 23, London 1913.

21. G. Brunton and R. Engelbach, «Gurob», Egypt Res. Acc. and Brit. Sch.

Archaeol. Egypt Publ. 41, London 1927. 22. Ward, «The Relative Chronology of China through the Han Period», Relative Chronologies in Old World Archaeology, Chicago 1951, σ. 133.

Chang, «Relative Chronologies of China to the End of Chou», Chronologies in Old World Archaeology, Chicago, σσ. 507, 515, 1965.

23. G. Crowfoot, «Textiles, Basketry and Mats», in Singer, Holmyard and Hall: «A History of Technology», 1954, σ. 418 (Vol. A).

24. G. A. Reisner, «Excavations at Kerma», Harvard African Studies, vol. 6, σσ. 317-18, σχ. 67, 69.

25. H.E. Winlock, «Excavations at Deir - el Bahri», Macmillan, N. York 1942.

26. T.E. Peet and Sir Leonard Woolley, «Tell El - Amarna. The City of Akhenaten», Egypt Explor. Soc. Memoir 38, London 1923.

27. Flinders Petrie and G. Brunton, «Sediment II», Egypt Res. Acc. and Brit. Sch. Archaeol., Egypt Publ. 35, London 1924.

28. A. Lansing and W.C. Hayes, M.M.A. Bull., Egypt Exped. 1935-6.

29. Yvon - J. L. Gourley, «La vannerie et la sparterie de Deih - El Medineh» (1974).

30. J.G.D. Clark, «Prehistoric Europe, The Economic Basis», London 1952, σ. 226.

31. a. E. Vogt, «Geflechte und Gewebe der Steinzeit», Basel 1937.

6. Keller, «The Lake Dwellings of Switzerland and other parts of Europe», London 1866.

32. Montelius, «La civilisation primitive en Italie I», Stockholm, σ. 46, σχ. 2, no. 22.

33. a. Gongora y Martinez, «Antigüedades Prehistoricas de Andalucia», Madrid 1868, σ. 31 κε.

6. Ebert, «Reallexicon der Vorgeschichte II», Berlin 1925», σ. 338, σχ. 169, 170.

34. a. Crowfoot, δ.π., σ. 418.

6. Clark, δ.π., σ. 226.

γ. J. M. Adovasio and R. Maslowski, «Textile Impressions from Divostin Yugoslavia», in Studies in the Neolithic Cultures of Central Serbia, by A. McPerron and D. Stejovic (1974), and Textiles in Guitarrero cave, by I.P. Lynch.

6. Petkov, «Contribution à l' étude de la préhistoire de la plaine de Sofia», σ. 47, σχ. 3, ap. 4 (1963).

35. Henshall, «Textiles and Weaving Appliances in Prehistoric Britain», Proc. Preh. Soc. 16, σσ. 130-162, εἰδ. σσ. 131, 152, 1950.

36. E. Vogt, «Basketry and Woven Fabrics of the European Stone and Bronze Ages», Ciba Review, no. 54.

37. P. Dikaios, «Khirokitia», London 1953, σ. 273, σχ. LXXXII, no. 1180.

38. Sotira: Excavated Remains: Discussion of the finds (σσ. 187-188, σχ. 85).

39. Dümmler, «Excavations at Erimi», AM XI, Bellige II, σ. 38 (II, K,L).

40. Crowfoot and Crowfoot, «Impression on a bronze Age Potsherd from Vouvous, Cyprus», Appendix 8 in E. and J. Stewart «Vouvous», 1937-38 Lund., σσ. 380-83, σχ. 274-5.

41. J. Du Plat Taylor, «Basketry and

Matting», in G. Bass, «Cape Celidonya: A Bronze Age Shipwreck», σσ. 160-2, 1967.

42. Κρήτη (Αρχάνες, Μάλλια), Τηγάδι (Ζάμυο), Γκρόττα (Νάξος), Ζάλιακος (Αντίπαρος), Κεφάλι (Κέας) Αμοργός, Πάρος, Σύρος, Μήλος, Θήρα, Ίος.

43. Νέα Νικομήδεια, Σαγαροί, Παραθύρη, Σέρβια, Λιανοκλάδι, Ραφήνα, Μάνικα (Ευβοσία), Λιθαρές, Περαχώρα, Ορχομενός, Γαλαξείδι, Εύτηρη, Ζυγουριές, Ασίνη, Φλιούς, Ασέα, Τίρυνς, Κόρινθος, Τσούνγκιζα, Ταλιότι.

44. Κρήτη, Κυκλάδες (Μύκονος, Σίφνος, Τήνος, Θήρα, Αμοργός), Δωδεκάνησος (Ρόδος) Σπάρδος (Σκύρος), Εύβοια, Χίος, Θάσος, Επτάνησος (Κέρκυρα) Ήπειρος (Ιλιμνη Ιωαννίνων), Μακεδονία (Πρέσπες, Καβάλα), Θράκη (Σάνθη), Θεσσαλία (Βόλος), Καρόιτα, Λάρισα, Τεμείρη. Στερεά Ελλάδα (Αράχωβα, Αμφισσα), Πελοπόννησος (Ολυμπία, Άργος).

45. Πρόσφατες έρευνες, όπου διερευνήθηκαν οι οικονομίες και τεχνικές δυνατότητες υποκατάστασης της πλαστικής σακούλας που δημιουργεί πρόβλημα ρύπανσης, οικολογικής και αισθητικής, με καλάθια, κατέληξαν πως τα καλάθια είναι 25 φορές οικονομικότερα από τις σακούλες και μπορούν να δημιουργήσουν υπερπλεονάζουσα απασχόληση.

46. Καλαμιά, σπάρτα, φύλλα φοινίκια, άχρωμα σπέρμα, στελέχη από δικτυωτό λήθρονο φυτό (ινάρη), χόρτο, εσωτερικός φλοιός δένδρου, λυγαριά.

Basketry and Matting: Grafts from the Past

M. Beloyanni

Evidence of the existence and application of basketry and matting crafts derive already from the Neolithic Age and not earlier than 10.000 B.C. However, proofs of the use of products made with the twining technique exist even earlier, when the Neolithic man stopped using pot-like objects found in nature, like coconuts and shells. These were employed for the transportation of equipments and tools during the endless wanderings dictated by nomadic life.

The archaeological research of Neolithic and Bronze Age sites both in the East and West produced a great number of identical baskets and mats — which have been preserved until today thanks to the favourable environmental conditions — mat impressions on house floors and on the bases of various pottery items as well as pottery casts of basketry. The thorough study of these finds led to the identification of the material and technique used for making baskets and mats as well as to a significant conclusion: that the crafts of basketry and matting as regards their material and technique have remained unchanged throughout the centuries, despite the triumph of mechanization and the technological evolution of our time.